

Hvad vil det sige at være et dyr?

AF JACOB LAUTRUP KRISTENSEN

SLAGMARK #79
SIDER: 175-182

Lars Fr. H. Svendsen
At forstå dyr
Klim, 2018

Hvad nu hvis dyr ikke bare er et praktisk problem?

Det virker til, at det meste filosofi, der beskæftiger sig med dyr, har med et praktisk problem at gøre: givet at de her væsner eksisterer sammen med os, rundt om os, hvad (om noget?) skal vi så gøre med og ved dem? Men måske er eksistensen af ikke-menneskelige dyr i lige så høj grad et filosofisk problem. Det filosofiske problem angår ikke dyrenes virkelighed og dermed heller ikke vores praktiske relation til dem. Det tager snarere formen: hvad skal vi forstå ved det at være et dyr?

Imidlertid har vi allerede begået en af filosofiens klassiske relativeringer. Jeg har kategoriseret 'dyr' ud fra en relation til andre begreber, som selv ikke har noget at gøre med dyret i sig selv, men kun med hvordan jeg forstår dyret som dyr. Altså hvordan jeg udgrænser det fra ting, og hvordan jeg helt konsekvent udgrænser 'de andre dyr' fra det menneskelige. Det er efterhånden blevet almindeligt i de seriøse behandlinger af dyr som filosofisk emne at tage forbeholdet 'ikke-menneskelige dyr' i stedet for blot at tale om 'dyr', som om mennesket ikke selv var et dyr, og som om vi kunne stille os udenfor det at være et sådant. Men i dagligsproget har vi ikke indoptaget det endnu. Ethvert barn betragter 'dyr' som noget andet end 'os'. De er karakteriserede ved deres relation til os, netop fordi de ikke er os. Kæledyr, husdyr,

vilde dyr, skadedyr, nyttedyr, arbejdsdyr. Men det er alt sammen bestemmelser af væsner ud fra deres *relation* – ikke en bestemmelse af, hvad det er at være et sådant væsen. Vi har ikke forstået dyr, vi har bare sat begreber på nogle relationer mellem vore egne begreber.

Kan det lade sig gøre at gå 'til sagen selv'? Netop med dyr virker det som en nødvendighed at begribe dyret ud fra det selv, hvis vi er interesserede i at erkende det – og ikke bare erkende det om dyret, vi selv lægger i det. Det er mindre udfordrende at forstå en hammer, en stol eller et hus som hammer, som stol, som hus, for genstande er kun hamre, stole og huse i kraft af deres relation til os. Det er et sværere spørgsmål, hvorvidt stjerner, galakser og have er sådanne 'på egne præmisser' eller 'i og for sig selv'. Måske er der kun elementarpartikler 'i og for sig selv' og alle andre bestemmelser af ting, er nogle vi har foretaget efter forgodtbefindende. Måske er elementarpartikler ikke engang noget 'i og for sig selv'. Men hvis dyr har bevidsthed, er de noget andet for sig selv end de er for os. Dyret har sin egen verden, eller måske omverden, eller egensfære.

I *At Forstå Dyr* gør Lars Svendsen, som tidligere har skrevet *Kedsomhedens Filosofi* og *Ondskabens Filosofi*, sig til talsmand for en hermeneutisk tilgang til dyr: "Et af bogens formål er at indlemme dyr i den fortolkningsteori, som de traditionelt er blevet forvist fra". Svendsen henviser til den tyske tænker Wilhelm Diltheys skel mellem forklaring og forståelse, og til det tilhørende forsvar for human- eller åndsvidenskabernes autonomi. Ikke-menneskelige dyr bliver undersøgt af naturvidenskaben, og de kan dermed ikke forstås – kun forklares. Men Svendsens spørgsmål er ikke et forklaringsspørgsmål som: 'Hvorfor har hunde den adfærd, de har?'. Det er forståelsesspørgsmål som: 'Hvad vil det sige at være en hund?', 'Hvad vil det sige at være hunden Luna?' Alligevel handler bogen ikke så meget om disse spørgsmål, som den handler om muligheden af overhovedet at kunne stille dette spørgsmål: Hvordan, hvis overhovedet, kan mennesket forstå (andre) dyr?

Svendsen stiller sig på amatørens side: I modsætning til den professionelle, som har et eller andet formål med sin tilgang til dyrene, har amatøren kun 'kærlighed', og elsker man et dyr, så kan man også forstå det – i hvert fald til en vis grad. Den tilgang bevirker også, at det store flertal af dyr – de vilde og de instrumentaliserede – i det store og hele er påfaldende fraværende: "Denne bog handler mest om hunde eller katte, eftersom det er de dyr de fleste har det tætteste forhold til i deres daglige liv", skriver Svendsen.

De dyr vi kan forstå, er dem vi elsker, idet vi omgås dem med kærlighed. Der er ikke skyggen af spørgsmålet 'hvordan er det at være en slagtekylling?' i Svendsens bog, endskønt antallet af slagtekyllinger i verden overstiger antallet af hunde og katte. Diverse estimater ligger på 1–1,5 mia. hunde og katte, mens der er 25 mia. slagtekyllinger i verden på enhver given dag i 2019, og op mod 60 mia. kyllinger i alt, hvis de æglæggende tælles med.

I overensstemmelse med sine ideer om, at fortolkning kan være umiddelbar, giver Svendsen sig over 40 sider i stedet i kast med at tolke sin egen hund og kats adfærd som udtryk for dyrets livsverden – eller i Svendsens ordvalg: dets 'ontologi'. Her er det dog svært at opfatte hvilken metode Svendsen følger, når han f.eks. afviser at hans hund forstår sit eget navn som et navn, men snarere som et ord for 'nu skal der ske noget'. Selvom Svendsen bruger hele første del af bogen på at kritisere diverse former for reduktiv tænkning om dyrs mentale evner, virker han selv utilbøjelig til at tilskrive dyr mere end det, der lige netop er nødvendigt for at forklare deres adfærd. Det er et godt forsigtighedsprincip at holde sig fra at postulere eksistens om noget bestemt, som man ikke har evidens for. Men det er ikke et ligeså godt princip at fraskrive noget eksistens, blot fordi man ikke har evidens for det. Svendsen anser det for 'usandsynligt', at hunde kan forstå navne på genstande i det hele taget, da det 'ville indebære en forståelse af semantik'. Men hvorfor er det usandsynligt? I forhold til sprogudvikling er navne ikke åbenlyst mere komplekse end begreber, og det er svært at se, hvilket hermeneutisk princip vi bruger, hvis vi tilskriver dyr begrebslighed uden at tilskrive dem evnen til at forstå navne.

Et andet og mere gennemgribende træk ved Svendsens bog er, at hans forsøg på at forstå dyr let bliver til måder at bestemme dyr på. Omend han reflekterer over det problematiske i at overføre vores fælles begrebslighed på dyr, så virker de konstruktioner, han foretager på dyrenes vegne, ikke specielt velegnede til at indfange det det er at *være* det dyr. Måske er der en måde, hvorpå det giver mening at tale om, at en hund (enhver hund?) ikke lever blandt 'stole', 'bøger' og 'skåle', men iblandt 'til-at-sidde-på', 'ligegyldige' og 'til-at-spise-af'. Det er bestemmelser, der er genkendelige for os, fordi vi ikke altid bare er interesserede i at bestemme genstande som det de er, men i at omgås dem og bruge dem. Svendsens bestemmelse af dyr bliver nemt til noget i retning af 'væsen, hvis omverden består af ting for så vidt de kan bruges'. Det kommer tæt på hvad Heidegger mente med *Benommenheit* eller indfangethed, men hvordan ved vi egentlig, at dyret selv er således 'begrænset' til den brugsfokuserede

omgang med tingene? Er det ikke langt mere et udtryk for vores menneskelige behov for at afgrænse os selv positivt overfor de andre dyr, ved at pege på dem som karakteriseret ved en mangel – eller som oftest flere mangler? Her bliver 'manglen' typisk et spørgsmål om abstrakt tænkning eller sproglighed.

Det er ikke en mangel ved en bi eller en blæksprutte, at den ikke kan se en genstand som 'en stol'. Bienen er ikke fanget i sin omverden ved ikke at kende genstanden som en stol. Det påstår Svendsen heller ikke. Alligevel er det som om, han har svært ved helt at komme fri fra ideen om, at dyrets verden må være så tilgængelig (forståelig) for os, at vi kan bestemme den ud fra specifikke træk vi deler. Her mener jeg ikke bare de mest generelle bestemmelser som 'levende væsen', 'sansende væsen', 'følelse væsen'. Havde vi ikke dem, kunne vi slet ikke anvende begrebet 'dyr' som noget der omfattede såvel Homo Sapiens som oddere, hunde og blæksprutter.

I 1974 udgav Thomas Nagel den meget indflydelsesrige artikel "What is it like to be a Bat?", hvori han argumenterer for, at det, det vil sige at *være* et andet væsen, f.eks. en flagermus, er et helt andet spørgsmål end det objektivt at forstå en anden organisme, dens funktioner og dens adfærd. Intet af dette giver os, iflg. Nagel, forståelse af hvad det vil sige (hvordan det er) at *være* en flagermus. Svendsen er hurtig, lidt for hurtig, til at kritisere Nagel for ikke at tage højde for, hvad vi deler med flagermus – f.eks. at mennesker har en underudviklet evne til ekkolokalisering og at vi kan nærme os en forståelse af flagermusens væren ved at udvikle denne. Imidlertid er Nagels pointe stærkere. Den handler ikke blot om, at vi ikke kan forstå hvad det er at være en *flagermus*. Den er mindst ligeså optaget af, at vi kan tage fejl af, hvad det er vi forsøger at forstå, hvis vi tror vi kan nå, hvad det *er* at være en flagermus ved at undersøge dens adfærd, hjerne, biologi osv. Det er Svendsen ikke afvisende overfor, men han dvæler heller ikke ved det. Det kan være vanskeligt at bedømme, hvor Svendsen ender med at placere sig, fra sin insistensen på vores evne til umiddelbart at tolke et dyrs sindstilstand eller stemning, til hans påpegning af, at der naturligvis er noget vi ikke kan begribe ved dyret.

Svendsen opregner mange interessante fakta i løbet af bogen. Duer kan lære at adskille Bach fra Stravinsky, hunde kan lære navnene på 1000 forskellige stykker legetøj og blæksprutter har korttidshukommelse i armene, så hver arm kan fortsætte med sin opgave, selvom den bliver hugget af. Bogen er dog ikke så tilgængelig for ikke-akademisk uddannede læsere, som den nærmest flippede forside og salgsorienterede bagsidetekst gerne vil give indtryk af. For at begribe Svendsens

diskussioner er det mere end almindeligt brugbart at kende Wittgensteins sprogteori og forstå, hvad en livsform er. Eller at kende Heideggers verdensbegreb – eller qualia-problemet i analytisk bevidsthedsfilosofi. Svendsen kommer omkring det hele, men aldrig helt i dybden. Er der f.eks. et større eller væsensforskelligt epistemisk problem i at skulle erkende bevidstheden hos andre væsner end ved at skulle erkende bevidsthed i andre individer? Det mener Svendsen ikke, men hvorfor ikke? Er organiske livsformer at betragte som de eneste, der kan 'forstås'? Kan jeg f.eks. 'forstå' hvad skakalgoritmen Stockfish pønser på?

Vi får i ét afsnit at vide, at blæksprutter har flere neuroner end katte, omend mange af dem er placeret decentralt i armene. Deres hjerne sidder i nærheden af spiserøret, og de er bedre til at finde igennem labyrinter end til at lære på baggrund af belønninger. Forstår vi blæksprutter bedre med disse fakta? Ville vi kunne forstå blæksprutten, hvis den kunne tale? I *Filosofiske Undersøgelser* fra 1953 hævder Wittgenstein nok så berømmeligt: "Hvis en løve kunne tale, ville vi ikke kunne forstå den". Det paradoksale i Wittgensteins spørgsmål er berygtet: at kunne tale er netop at kunne gøre sig forståelig, men ikke nødvendigvis overfor hvem som helst: måske kun overfor væsner, der bebor eller udgør en livsverden, der ligner ens egen tilstrækkeligt. Vi bilder os ind, at vi forstår hunde og katte, men vi er mere skeptiske med hensyn til flagermus og blæksprutter. Når det kommer til insekter eller spindlere, er vi endda i tvivl om hvorvidt der er noget at forstå. I visse kredse tales der en del om leddyrsprotein som fremtidens klimavenlige mad, men tanken om insektvelfærd fylder ikke meget i de flestes overvejelser – heller ikke Svendsens.

Men hvis der ikke er noget at forstå, hvad bliver der så tilbage af vores begreb om et dyr? Med den empiriske biologis fremkomst og succes er ét dyrebegreb blevet det dominerende: Vi lærer i skolen, at sønemoner, spongier (havsvampe) og muslinger er dyr, og at dyr er et rige indenfor eukariotisk liv, afgrænset fra planter og svampe. Men er det det mest relevante begreb om dyr? Det er naturligvis alt-afgørende rent evolutionært at forstå, hvordan forskellige livsformer har en fælles historie og er betinget af denne historie, men igen virker det til at foretage en klassifikation som ikke er på væsenets egne præmisser. Det er en sønemon såvel som en hund aldeles ligegyldigt, hvordan den passer ind i livets historie. Dens tilværelse er i en ikke uvæsentlig forstand dens egen og må også kunne forstås (snarere end forklares) på egne vilkår. Svendsen giver ikke i sin bog en definition på, hvad det

vil sige at være et dyr, og det kan godt føles som noget han i det mindste burde have forsøgt sig med.

Siden Peter Singers *Animal Liberation* fra 1977 og i lidt mindre grad Tom Regans *The Case for Animal Rights* fra 1983, har dyreetik vundet indpas som en af de grene af anvendt etik, der ser flest udgivelser. Interessen har også været stigende i mindre analytiske kredse, hvor især Derridas *The Animal that Therefore I am* (2008) og Harraways *When Species Meet* (2008) bør nævnes. Af toneangivende filosoffer, som netop nu arbejder med dyreetik, skal især nævnes Christine Korsgaard, hvis længe ventede *Fellow Creatures* udkom i sommeren 2018 og Shelly Kagan, hvis 'hierarkiske teori' udkommer i 2019 under titlen *On Counting Animals – more or less*. Flere og flere etikere virker til at være af den overbevisning, at det er nødvendigt at have en teori om vores forpligtelser overfor ikke-menneskelige dyr, og at det er en alvorlig mangel ved en teori, hvis den ikke kan udsige noget om, hvad det rent etisk vil sige at eksistere sammen med andre ikke-menneskelige bevidstheder.

Et centralt spørgsmål i den filosofisk-etiske diskussion om dyr har været hvilken moralsk *status* vi skal tilstå dem: Har de moralsk status i det hele taget? Og i så fald hvilken? Er de som bevidstheder mennesker sidestillede, og hvis ikke, hvad så med de medlemmer af vores egen art, som er begrænsede i deres mentale evner? Kan dyr have rettigheder? Eller er det kun muligt, hvis man kan forstå sig selv som et væsen, der kan forpligte og forpligtes af andre? For tænkere som Kagan skal vi hellere begynde at se spørgsmålet som gradueret: Hvilken status har *dette* dyr? Grise og græshopper har så lidt tilfælles, at betegnelsen 'dyr' om dem måske nok giver biologisk mening, men moralsk er der ikke mange relevante egenskaber, de deler. Imidlertid har netop den ene egenskab at kunne *lide* været den grundegenskab ved det at være et dyr, der har vundet størst tilslutning. Ikke uden grund citeres Jeremy Bentham stadig flittigt for sin identifikation af evnen til at lide som den vigtigste rent moralsk. Uden den evne er der ikke noget at tage hensyn til rent moralsk – der er ikke nogen måde, hvorpå det er for træet at blive fældet (antager vi her), og derfor er der heller ikke nogen selvstændig moralsk status for træet. Den laveste fællesnævner for moralsk status er lidelsen. Men har vi forstået et dyr, idet vi har tilstået det den basale evne? Uanset næsten hvilket dyr vi betænker, virker det højst uplausibelt at tænke sig en bevidsthed, hvis eneste indhold var indtryk af lidelse – eller vekslende lyst og smerte.

Vi ved, at vores egen evne til at orientere os er bevidst – eller i hvert fald ledsaget af et rigt bevidsthedsindhold. Vores sansning, forestillingskraft, tænkning og vores emotioner er bevidste – umiddelbart til stede for os eller som hele det vi er eller lever. Dyret er ikke som sådant interesseret i sin moralske status – det er en menneskelig, og måske næsten kun filosofisk, interesse. Dyret er (som dyr) interesseret i – *optaget af* – sit liv. En bevidsthed, der ikke er optaget af abstrakte tanker, refleksion eller metakognition, er ikke mindre bevidsthed alene af den grund. Den er en kvalitativt og for sig selv *anden* bevidsthed, som vi kan forsøge at gøre os et begreb om, men netop også må fastholde som *egenartig*.

Svendsen gør et prisværdigt forsøg på at *forstå* dyr. Næmlig bestemte dyr. Hans hund Luna og hans (siden afdøde) katte Lasse og Geir. Han tilskriver dem individuelle personligheder og karaktertræk; endda evnen til at savne bestemte individer uafhængigt af behovtilfredsstillelse. Da den ene kat dør, kan den anden ikke finde hvile, eller finde sig til rette overhovedet, og den dør snarligt derefter. Men hvad betyder det for vores idé om dyr som sådanne? Må dyr nødvendigvis være *individer* i den forstand at de har – eller er – en nødvendig, udelelig, umistelig enhed? Sådan tænker vi om menneskelige personer, men vi blander det ofte sammen med evnen til at tilskrive sig selv en sådan individualitet. Imidlertid ved vi, at vi længe inden vi lærer at bruge begreber (eller indikatorer) om os selv og om andre, og om os selv for andre, er bevidste i den fundamentale forstand: der er noget, det er at være os (mig) på, og det har der været så længe jeg har været til.

Tom Regan har prøvet at identificere dette noget nærmere ved at introducere begrebet 'subject of a life'. Dyr er som aktivt levende væsner en sådan slags subjekter, som ikke bare reagerer, men forholder sig til deres liv – de agerer på baggrund af stimuli, men de gør det ikke mekanisk; der er bevidsthed involveret – der er nogen, som gør det. I forskellige dele af den internationale dyrerettighedsbevægelse har man gjort det til et vigtigt slogan: *someone*, not *something*. Svendsen er enig. Hans katte var *nogen*, og det var derfor han gav dem navne. Selv hvis slagtesvin nummer 15435 ikke har et navn, er den *subject of a life*, uanset hvor kedsommeligt og 'nøgent' livet er. Det er meget muligt, at ambitionen om at *forstå* dyr snarere end at forklare dem, eller abstrahere fra alt det ved dem, som ikke bare er lyst og smerte, vil bringe tænkningen om dyr videre. I hvert fald er det nødvendigt, at vi også tænker igennem hvad det vil sige at være til som dyr, og ikke bare gør dyrene til det, de kan fremtræde som. Måske er en sten verdensløs (Heidegger), blot en fremtrædelse

KRISTENSEN

(Kant), en attribut ved substansen (Spinoza). Men dyret er noget i og for sig, som indbyder til forståelse. Det er måske nemt for amatøren, der omgiver sig med hengivne kæledyr med navne. Langt mere udfordrende er det, hvis vi skal forholde os til omkostningerne af at se dyr i det hele taget som egne livsobjekter.

Jacob Laurup Kristensen er post doc ved Filosofi, Aarhus Universitet.